

Karlovac 1945. – prvi mjeseci poslije rata, obnova i organizacija grada

Godina 1945. jedna je od prijelomnih godina, kako u hrvatskoj povijesti, tako i u povijesti grada Karlovca. Strahovlada i teror jednoga totalitarnog režima zamijenjena je drugim. Borba za grad nanijela mu je veliku materijalnu štetu, ali i velike ljudske gubitke. A grad se suočio i sa velikim nacionalnim i društvenim promjenama. Priljev vojske i stanovništva iz okolnih krajeva – promijenio je sliku grada, a silno razaranja i poslijeratna neimaština učinila je život vrlo teškim. Na temelju arhivske građe nastale 1945. godine, novinskih članaka i literature – radom se nastoji opisati stanje u prvim poslijeratnim mjesecima u Karlovcu. Objašnjava se struktura organizacije grada, preuzimanje upravljanja gradom od strane KPH, opisuje se koja su tijela vršila obnovu i organizaciju grada, kakvo je bilo zdravstveno i socijalno stanje u gradu, te kako je riješeno pitanje stambenog prostora, prehrane stanovništva i kulturnog života grada.

Ključne riječi: *Karlovac, godina 1945., KPH Karlovac, upravljačka struktura, društveni problemi, socijalni problemi*

Uvod

Druga polovica 1945. godine u Karlovcu je obilježena završetkom rata i vojnih operacija te početkom obnove i normalizacije života u gradu. Prvo poslijeratno razdoblje u gradu nije u većoj mjeri zastupljeno u literature. Jedini značajniji članak s tematikom organizacije života u gradu objavio je Tomislav Majetić,¹ a postoji i nekoliko radova s tematikom poslijeratnog stradanja, od kojih su neki objavljeni i u vlastitoj nakladi autora.²

1 Tomislav Majetić, „Organi nove narodne vlasti i prve njihove mjere poduzimane u oslobođenom Karlovcu“, u: *Karlovac 1579-1979.: zbornik radova* (gl. ur. Đuro Zatezalo), Karlovac 1979.

2 Zdravko Dizdar, „Karlovac 1945. – jedan od najvećih centara hrvatskih stradalnika“, u: *Svjetlo: časopis za društvena zbivanja, kulturu i umjetnost; Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugoga svjetskog*

Dokumenti za razdoblje nakon partizanskog preuzimanja grada (6. svibanj 1945.) pa do prve Gradske skupštine (11. kolovoz 1945.) uglavnom ne postoje. Jedan dio je nestao, a drugi izgorio u požaru 1947. godine. Iz navedenog razloga za period od prva tri poslijeratna mjeseca ne postoji puno podataka, ali ih je ipak dovoljno da dobijemo okvirnu sliku o prvim mjerama koje se poduzimaju u gradu, i to na temelju dokumenta nastalih nakon 11. kolovoza 1945. godine. Jednako tako, dokumentacija Mjesnog komiteta Komunističke partije Hrvatske Karlovac (MK KPH Karlovac) za godinu 1945. vrlo je skromna te sadrži svega deset zapisnika sastanaka. Za narednu godinu – 1946., stanje je još i gore – sačuvano je svega sedam zapisnika.³ Od publikacija koje izlaze u to vrijeme za ovo istraživanje korišten je *Vjesnik*, i to iz razdoblje od 15. svibnja do 31. srpnja te od 1. studenog do 31. prosinca; novine iz kolovoza, rujna i listopada nije bilo moguće koristiti zbog oštećenosti gradiva. Uz *Vjesnik* postoje još dvoje novine koje su u znatnijoj mjeri pisale o Karlovcu u tom razdoblju: to su *Vijesti* i *Novosti*, ali do njih mi nije bilo moguće doći jer se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu vode kao izgubljene, a druge ustanove ih ne posjeduju.

Završetak rata

U veljači i ožujku 1945. godine u Okružnom komitetu Komunističke partije Hrvatske (OK KPH) Karlovac na partizanskom teritoriju formiraju se Gradski narodnooslobodilački odbor Karlovac (Gradski NOO) i Gradski komitet KPH i Savez komunističke omladine Jugoslavije Karlovac (SKOJ), Komanda mjesta Karlovac i drugi organi nove narodne vlasti koji se pripremaju za skoro preuzimanje vlasti u gradu Karlovcu.⁴ Ulazak partizana u grad, organizacija i rad u njemu bio je usklađen između Glavnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije i Odjeljenja za zaštitu naroda (OZN-a).⁵ U grad najprije ulazi vojska koja je trebala osigurati sve vojne i civilne objekte. Potom ulazi OZN-a,⁶ koja je u prvim danima nakon preuzimanja grada imala svu vlast u njemu. Nakon što je OZN-a završila „čišćenje“ grad je predan u ruke Gradskog narodnooslobodilačkog odbora (GNOO-a).⁷ Borbe za Karlovac traju od 30.

rata i poraća u Karlovačkoj županiji (ur. Branimir Kovačević), Zagreb 2007.; Branimir Kovačević, *Karlovac naše mladosti*, Zagreb 2009.

- 3 Konzultirana je i godina 1946. jer se mislilo da će se pomoću nje moći bolje rekonstruirati zbivanja iz 1945. godine.
- 4 Ivo Butković, "Karlovačka organizacija KPH u pripremi oružanog ustanka i u daljnjem razvoju NOB-a", *Karlovac 1579 – 1979.: zbornik radova* (ur. Đuro Zatezalo), Karlovac 1979., 535.
- 5 Zdenko Radelić, "Uloga OZNE u preuzimanju vlasti u Hrvatskoj 1945.", *1945. – razdjelnica Hrvatske povijesti* (ur. Nada Kisić Kolanović, Mario Jareb, Katarina Spehnyjak), Zagreb 2006., 100.
- 6 Hrvatski državni arhiv Zagreb (dalje: HDA), Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske Karlovac – Karlovac (1941-1947) (dalje: OK KPH KA 1941-1947), kut. 24, Zapisnik sastanka OK KPH Karlovac održanog 13. travnja 1945., KP – 219/4824.
- 7 Z. Radelić, n. dj., 100.

travnja do 6. svibnja 1945. godine. Nakon preuzimanja grada od strane partizana za sigurnost reda i imovine u gradu brinula se VI. brigada IV. divizije Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ), koja se u gradu zadržala do 8. svibnja, a potom je svoje mjesto prepustila Karlovačkoj udarnoj brigadi NOV-a.⁸

Prvi organ nove narodne vlasti u gradu bio je Izvršni Gradski narodni odbor Karlovac (IGNO) koji započinje s radom 8. svibnja 1945. godine. Vodstvo IGNO-a činili su predsjednik IGNO-a, tajnik i pročelnici osam odjela na koje se IGNO dijelio: upravni, financijski, socijalni, tehnički, zdravstveni, trgovina i opskrba, poljoprivreda i prosvjeta. Prvi predsjednik bio je Josip Poljak, a tajnik Stevo Tomić.⁹ IGNO upravlja „općenarodnom imovinom lokalnog značaja“, ima svoj budžet, može osnivati privredna poduzeća, sklapati ugovore, tražiti zajmove i vršiti druge pravne poslove. U suradnji s Narodnom frontom, Narodnom omladinom i sindikatima organizira obnovu grada te sudjeluje u izvođenju svih javnih radova.¹⁰

U srpnju i kolovozu 1945. godine IGNO organizira prve poslijeratne izbore za predstavnike u Gradskom narodnom odboru Karlovac (GNO-a) koji su održani 5. kolovoza 1945. godine. Po podacima IGNO-a 90,35% svoj glas dalo je Narodnoj fronti,¹¹ dok je na izbore izašlo 89,% glasača.¹² GNO je svoju prvu sjednicu održao 11. kolovoza 1945. godine te je time preuzeo vlast u gradu od IGNO-a. GNO je činilo 45 odbornika koji su predstavljali šest gradskih rajona: Banija, Centar grada, Drežnik, Dubovac, Lušćić i Rakovac. GNO ima svoj Izvršni odbor (IO) za čijeg je predsjednika izabran prof. Alfred Kurelac.¹³

Obnova grada i normalizacija života u njemu

Nakon održanih izbora za gradsku skupštinu, GNO Karlovac preuzima vlast u gradu. Struktura organizacije GNO-a ista je strukturi IGNO-a. Na čelu grada nalazi se GNO koji ima svoju Javnu gradsku skupštinu koju čini 45 odbornika, GNO bira Izvršni odbor Gradskog narodnog odbora (IO GNO). IO GNO predstavlja izvršni i upravni organ GNO i grada Karlovca, a čine ga predsjednik, tajnik i pročelnici odjela. IO se dijeli na osam odjela: upravni, financijski, socijalni, tehnički (građevinski), zdravstveni,

8 Đuro Zatezalo, "Borbe za oslobođenje Karlovca maja 1945.", *Karlovac 1579 -1979: zbornik radova*, (gl. ur. Đuro Zatezalo), Karlovac 1979., 27-28.

9 Tomislav Majetić, "Organi nove narodne vlasti i prve njihove mjere poduzimane u oslobođenom Karlovcu", *Karlovac 1579 – 1979: zbornik radova*, n. dj., 627.

10 T. Majetić, n. dj., 628.

11 T. Majetić, n. dj., 628.

12 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 27, Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Karlovac upućen OK KPH Karlovac, bez datuma i broja.

13 T. Majetić, n. dj., 628.

trgovina i opskrba, poljoprivreda i prosvjeta.¹⁴ Odjeli se dalje dijele na odsjeke, pododsejke i referate, a neki imaju i posebne komisije (npr. komisija za podjeljivanje pomoći). Na čelu svakog odjela nalazi se pročelnik odjela koji predstavlja odjel u Gradskoj skupštini i IO GNO-u, a uz njega tu je još i šef odjela koji upravlja radom odjela na svakodnevnoj razini.¹⁵

Iako gradom službeno upravlja, u početku IGNO a kasnije GNO, iz zapisnika sjednica MK KPH Karlovac može se zaključiti kako kadrovsku politiku IGNO-a/GNO-a vodi MK KPH. Iz svih sačuvanih zapisnika sjednica MK KPH vidljivo je kako se na svakoj sjednici raspravlja o stanju u IGNO-u/GNO-u i postojećem kadru. Uglavnom se izražava nezadovoljstvo nedovoljnim udjelom članova KPH u gradskoj vlasti, te se skoro na svakoj sjednici daju upute o kadrovskim promjenama u korist KPH. Na sjednici održanoj 28. rujna 1945. donesena je odluka da se učine promjene u više odjela. Tako primjerice u Upravni odjel umjesto Janka Galovića dolazi Joža Tomc, dok je za tajnika GNO-a predviđen Janko Karas.¹⁶

Osim nezadovoljstva brojem partijskog kadra u GNO-u, MK KPH Karlovac je nezadovoljan i učešćem radnika u Partiji. Navodi se da KPH u Karlovcu ima 320 članova, dok je od toga broja samo 130 radnika. Nezadovoljstvo MK KPH Karlovac je tim veće jer Karlovac ima 5 tisuća radnika. Problematičnom se smatra i nacionalna struktura Partije. Naime, od ranije spomenutih 320 članova, njih 160 su Hrvati a 160 Srbi. A obzirom da u Karlovcu većinom žive Hrvati – problem je više nego očit, te Partija smatra da ga treba ispraviti.¹⁷

Nakon preuzimanja grada, po zapisima sjednica GNO-a saznajemo da su nove vlasti grad zatekle u derutnom stanju. Dobar je dio zgrada oštećen zbog bombardiranja i drugih razaranja do kojih je došlo tijekom borbi u gradu, a neke su bile porušene. Grad je bio u smeću i neredu, po razrušenim ulicama ležala su tijela mrtvih ljudi i životinja, a preživjeli su lutali gradom.¹⁸ Tehnički (građevinski) odjel ubrzo je pristupio čišćenju grada: uklonjene su utvrde, zatrpani rovovi, te se započelo s obnovom cesta i uređenjem

14 Državni arhiv Karlovac (dalje: DAKA), Zapisnici sjednica Gradske skupštine I. saziva od 1945.-1947. (dalje: ZS GS 1945.-1947.), zapisnici sjednica 11. kolovoza 1945., 18. listopada 1945. i 20. prosinca 1945.

15 DAKA, ZS GS 1945.-1947., zapisnici sjednica 11. kolovoza 1945., 18. listopada 1945. i 20. prosinca 1945.

16 DAKA, Mjesni komitet KPH Karlovac 1945.-1948. (dalje: MK KPH KA 1945.-1948.), kut. 1, Zapisnik sa sastanka mjesnog komiteta KPH (28.9.1945.)

17 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik savjetovanja partijske organizacije Mjesnog komiteta u Karlovcu (13.12.1945.). Napomena: Prema popisima stanovništva iz 1961. i 1971., u Karlovcu je 1961. živjelo 30 732 Hrvata (76,5%) i 7 513 Srba (18,7%), dok je 1971. bilo 34 020 Hrvata (71,6%) te 9 681 Srba (20,4%). Za pretpostaviti je, obzirom na poslijeratno doseljavanje stanovnika Korduna koji su većinom Srbi, da je raniji (poslijeratni) udio Hrvata bio još i veći. Podaci preuzeti iz: Ivan Ivanković, "Demografska struktura stanovništva Karlovca od 1945. godine do danas", *Karlovac 1579-1979: zbornik radova*, n. dj., 724.

18 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj o radu GNO-a za skupštinu 11. kolovoza 1945.

perivoja, a dio gradskih zgrada stavljen je u funkciju.¹⁹ IGNO preuzima vlast u gradu 8. svibnja 1945. godine - te ga zatječe, u upravnom i organizacijskom smislu, u potpunom bezvlašću.²⁰ Odbor je preuzeo sve urede i zadržao skoro sve namještenike bivšeg gradskog poglavarstva te je započeo sa radom oko uređenja vlasti i rješavanja tekućih pitanja koja su se pred odbor postavljala. Nakon rješavanja pitanja evidencije i djelomičnog uređenja stambenog pitanja - jedan dio namještenika je otpušten.²¹

Organizacija i obnova grada i infrastrukture

Upravni odjel

Upravni odjel sastoji se od Općeg upravnog odsjeka i Odsjeka za javni red i sigurnost. Općeupravni odsjek sastoji se od upravno-pravnog referata i referata za građanska stanja, dok se Odsjek za javni red i sigurnost dijeli na pododsjek za javni red, istražni pododsjek, pododsjek za kontrolu kretanja, pododsjek kontrole prometa i narodne milicije, a do listopada su postojala i dva referata koja su tada ukinuta – referat za izvršenje i konfiskaciju i referat za mobilizaciju.²² Na čelu Upravnog odjela nalazi se pročelnik odjela Janko Karas i šef odjela Hranislav Ugrenović.²³ Za Ugrenovića je krajem godine, na sastanku MK KPH, donesena odluka da se smijeni.²⁴ Pri organizaciji Upravnog odjela bilo je dosta problema sa smještajem odjela zbog pomanjkanja prostora i raspršenosti prostorija, ali i sa kadrom jer činovnici u većini slučajeva nisu stručno osposobljeni. Iz ranije navedenih razloga ove probleme nije bilo moguće riješiti tijekom prvih poslijeratnih mjeseci – stoga su ostavljeni za kasnije razdoblje.²⁵

Do prve sjednice GNO-a Upravni odjel izvršio je popis stanovništva u Karlovcu te je utvrđeno da u gradu živi 22 805 stanovnika, ne računajući vojsku.²⁶ Prema posljednjem prijeratnom popisu stanovništva iz 1931. godine, u Karlovcu je živjelo 21 877 stanovnika.²⁷ Branimir Kovačević navodi slične podatke; po njemu je Karlovac nakon vojnih operacija mogao imati oko 20 tisuća stanovnika – starosjedilaca.²⁸ Osim gradskih starosjedilaca, u gradu je bilo smješteno 18 tisuća vojnika te se, kako bilježe kroničari, u grad nakon rata uselilo i šest tisuća ljudi pridošlih iz okolice (uglavnom tzv.

19 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj o radu GNO-a za skupštinu 11. kolovoza 1945.

20 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoza 1945.

21 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoza 1945.

22 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoza 1945., 18. listopada 1945. i 20. prosinca 1945.

23 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoza 1945., 18. listopada 1945. i 20. prosinca 1945.

24 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik izvanrednog sastanka Mjesnog komiteta KPH Karlovac (14.12.1945.)

25 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoza 1945.

26 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj upravnog odjela upućen na sjednicu GNO od 11. kolovoza 1945., 10. kolovoz 1945., 8206/45.

27 Ivan Ivanković, "Demografska struktura stanovništva Karlovca od 1945. godine do danas", *Karlovac 1579-1979: zbornik radova*, (gl. ur. Đuro Zatezalo), Karlovac 1979., 721.

28 Branimir Kovačević, *Karlovac naše mladosti*, Zagreb 2009., 139.

Kordunaša).²⁹ Zbroj starosjedilaca (22 805) i pridošlica (6000) daje nam ukupni broj od 28 805 stanovnika. Broj vrlo malo odstupa od broja registriranih potrošača što ga spominje Odjel prehrane, a iznosi 27 480.³⁰ Iz navedenih podataka proizlazi da se broj stanovnika u nekoliko mjeseci udvostručio. Pristupilo se i izradi popisa birača prema kojima u Karlovcu ima 13 812 glasača.³¹ U izradi biračkih popisa bilo je dosta propusta. Naime na adresu Gradske komisije za biračke spiskove Karlovac svakodnevno je stizalo po nekoliko žalbi građana zbog njihova izostavljanja iz popisa birača i molbe da ih se uvrsti u nj,³² ali su mnogi građani izostavljani s popisa jer su se smatrali – “nedostojnima” o čemu je stanovništvo i obaviješteno 28. Kolovoza.³³ No žalbe su nadalje stizale, a bilo je i onih koji su zabunom izostavljeni pa naknadno vraćeni na popis.

U pogledu ranije spomenutih “Kordunaša”, valja naglasiti kako je postojao dosta naglašen animozitet gradskih starosjedilaca prema njima, ali i samih “Kordunaša” prema “građanima”. Tako se iz zapisnika I. partijske konferencije za grad Karlovac može saznati kako „Karlovčani jako loše gledaju na Kordunaše“, što je pokazatelj da „u Karlovcu bratstvo i jedinstvo nije na visini“.³⁴ Kao jedan od razloga navode se visine cijena na karlovačkoj tržnici, koje iz dana u dan rastu, a “Kordunaše” se smatra krivima za takvo stanje jer se oni nalaze u tržišnom nadzorništvu.³⁵ Na istoj konferenciji jedan od govornika ističe kako su danas „ulice Karlovca mnogo pustije nego što su bile prije rata i za NDH. To je ili iz straha ili iz negodovanja. Karlovčani govore: „A šta ću gledati one Kordunaše.“³⁶ „Kordunaši“ se kao problematični spominju i na ranijim sjednicama MK KPH, i to kao neodgovorni radnici jer su došli „kao radnici u tvornice i sada se svi nalaze na bolovanju“.³⁷ Priljev stanovništva iz okolnih krajeva promijenio je i sastav stanovništva, o čemu Stanko Lasić kaže: „Banija, Kordun i Lika sručili su se u grad iz kojeg je nestalo mnogo stanovnika, što poginulo, što pobijeno, što pobjeglo, što otišlo na razne strane, velikim dijelom u Zagreb.“³⁸

29 B. Kovačević, n. dj., 48. i 51.

30 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 27, Zapisnik sa sastanka plenuma Karlovačkog OK KPH održanog 29. kolovoza 1945., bez broja.

31 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj upravnog odjela upućen na sjednicu GNO od 11. kolovoza 1945., 10. kolovoz 1945., 8206/45.

32 DAKA, Gradski NOO Karlovac 1945. (dalje: GNOO KA 1945.), 13221/45 - 13223/45, 13473/45 - 13500/45.

33 B. Kovačević, n. dj., 63.

34 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik sa I. partijske konferencije za grad Karlovac (17.7.1945.)

35 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik sa I. partijske konferencije za grad Karlovac (17.7.1945.)

36 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik sa I. partijske konferencije za grad Karlovac (17.7.1945.)

37 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik sa sastanka mjesnog komiteta KPH (4.6.1945.); DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik sa sastanka mjesnog komiteta KPH (11.6.1945.)

38 Stanko Lasić, *Autobiografski zapisi*, Zagreb 2000., 374.

Osnovan je Stambeni ured koji je predstavljao jedan od najzaposlenijih ureda u gradu jer je jedno od krucijalnih pitanja bilo pitanje smještaja. U referatu za izvršenje i konfiskaciju, po izvještaju Upravnog odjela, do rujna je bilo najviše posla, izvršen je popis imovine za 175 osoba, a stupanjem na snagu zakona o konfiskaciji taj je posao preuzeo Kotarski narodni sud. Referat za mobilizaciju izvršio je popis vojnih obveznika na području grada Karlovca te je obavljena regrutacija mladića rođenih od 1924. do 1927. Godine. Nakon toga referat za mobilizaciju se ukida.³⁹

Referat za građanska stanja sklapa civilne brakove, izdaje uvjerenja o državljanstvu i zavičajnosti te izrađuje biračke popise. Upravni odjel izdaje i uvjerenja o vladanju i odnosu prema NOB-u za pojedine osobe protiv kojih se na sudu vodi postupak, ili im je uvjerenje potrebno u neku drugu svrhu (upis u školu, zaposlenje ...).⁴⁰ U Pododsjek za javni red i sigurnost ulazi gradska policija koja broji 170 pripadnika, a trošak koje pada na teret države, što se u gradu smatra olakotnom okolnosti – s obzirom na njegovo teško financijsko stanje i manjak u proračunu.⁴¹

Upravni odjel ima u zadatku napraviti popis ratne štete. Do 30. rujna stiglo je 600 prijava, a do kraja prijavnog roka 14. listopada tri tisuće. Za prijavu ratne štete pokrenuta je kampanja među stanovništvom tako da su štampani oglasi na kojima se građane Karlovca poziva neka prijave ratnu štetu.⁴²

Pododsjek za javni red i sigurnost vodi brigu o kontroli održavanih predstava i manifestacija, vodi popis ponovno prijavljenih društava te vodi brigu po pitanju „javnog morala“. Po prijavama je vidljivo da kriminala u gradu ima dosta, a Upravni odjel smatra da ga ima isto toliko neprijavljenog. Što se tiče ilegalne trgovine i privredne sabotaze – po podacima Upravnog odjela „ona je svakoga dana u porastu“ – vjerojatno potaknuta velikom neimaštinom i glađu.⁴³

Veliki problem koji je Upravni odjel rješavao jest stambeno pitanje. S jedne strane, problem je što je mnoge stambene jedinice zauzela vojska, a s druge strane, kako je već ranije spomenuto, osjeća se jaki priljev stanovništva u grad.⁴⁴ U grad su se smjestila vojna rukovodstva i vojno-pozadinske vlasti te su u grad smješteni sabirni logori za smještaj zarobljenih pripadnika hrvatskih oružanih snaga i odbjeglih građana.⁴⁵ Osim navedenog, uslijed bombardiranja i miniranja mnoge gradske zgrade su oštećene. Karlovac i okolica napadnuti su iz zraka (saveznička bombardiranja) 13 puta – Karlovac je od toga bombardiran 6 puta (7. i 9. travnja 1944., 28. svibnja 1944., 30. kolovoza 1944.,

39 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945.

40 DAKA, GNOO KA 1945., 2. listopad 1945., 15603/45.

41 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945.

42 DAKA, GNOO KA 1945., 2. listopad 1945., 15603/45.

43 DAKA, Gradski NO Karlovac 1945/46/47. (dalje: GNO KA 1945/46/47.), Izvještaji odjela za gradsku skupštinu 10. listopada 1945., 17326/45.

44 B. Kovačević, n. dj., 48. i 51.

45 B. Kovačević, n. dj., 48.

2. rujna 1944. i 3. siječnja 1945.).⁴⁶ Zbog svega navedenog stambeni problem nije bilo moguće riješiti prije nego se do kraja obnove gradske zgrade te dok se vojska ne iseli iz stambenih zgrada i preseli u vojarne, što zbog loših materijalnih uvjeta koji su vladali u gradu nije bilo moguće učiniti u prvom poslijeratnom razdoblju. U cilju rješavanja stambenog pitanja osnovano je nekoliko komisija koje po cijelome gradu razgledavaju stanove i zgrade kako bi imale točan uvid u svu imovinu i tako znale koju treba oduzeti po članku 11. Uredbe o privremenom reguliranju najamnine i otkaza za stanove i poslovne prostorije, te ju dati na korištenje onima kojima je, po njihovu mišljenju, potrebnija.⁴⁷ Po mišljenju stambenog odjela, ali ne i po mišljenju mnogih ljudi koji su izbačeni iz svojih stanova na ulicu ili premješteni u manje i lošije stanove, što potvrđuju neka od svjedočanstava objavljena u knjizi *Karlovac naše mladosti* Branimira Kovačevića i autobiografiji Stanka Lasića. Problem nezadovoljstva građana zbog izbacivanja iz njihovih stanova raspravljao je i kod MK KPH u Karlovcu. Na jednoj od sjednica se naglašava da je „veći dio stanovništva sa veseljem dočekao Jugoslavensku armiju“, ali da to oduševljenje nestaje, a razlog tome je i stambena problematika.⁴⁸

U svrhu obavještanja stanovništva i širenja propagande Jugoslavenske narodnooslobodilačke fronte (JNOF) u gradu je postavljena razglasna stanica za prijenos emisija JNOF-a. Ujedno je služila za prijenos raznih konferencija Fronte, NO-a, javnih suđenja te zasjedanja Okružne narodne skupštine. Emisije se emitiraju tri puta dnevno, a sastavlja ih Okružna komisija Agitpropa (Odjel za agitacije i propagande).⁴⁹ U svrhu emitiranja programa nabavljeni su posebni zvučnici koji su se „razveli po cijelom gradu“.⁵⁰ Okružna komisija Agitpropa osnovala je i Ured za informacije, koji dnevno daje prosječno 20-25 informacija. Najviše informacija davano je o voznom redu vlakova i autobusa, zatim lokalne informacije i informacije o poginulima i umrlima.⁵¹ Kako u Karlovcu u to prvo poslijeratno vrijeme nisu izlazile tiskovine, razglas i informativni ured bili su jedini načini na koje se je dolazilo do dnevnih vijesti i željenih informacija vezanih uz grad Karlovac.

Krajem 1945. godine pokrenuta je inicijativa za promjenom naziva ulica i trgova, i to ukupno 21 ulice. Tako je npr. Trg bana Josipa Jelačića preimenovan u Trg maršala Tita, Šetalište u Nazorovo šetalište, Domobranska ulica u Ulicu generalisimusa

46 Marica Karakaš Obradov, *Angloamerička bombardiranja Hrvatske u Drugom svjetskom ratu : Saveznički zračni napadi na Nezavisnu Državu Hrvatsku 1943.-1945.*, Zagreb 2008., 180.

47 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za gradsku skupštinu 10. listopada 1945., 17326/45.

48 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik sa I. partijske konferencije za grad Karlovac (17.7.1945.)

49 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 25, Izvještaj o radu Okružne komisije Agitpropa pri OK KPH Karlovačkog okruga, 21. kolovoz 1945., bez broja.

50 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 25, Izvještaj o radu Okružne komisije Agitpropa pri OK KPH Karlovačkog okruga, 21. kolovoz 1945., bez broja.

51 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 25, Izvještaj o radu Okružne komisije Agitpropa pri OK KPH Karlovačkog okruga, 21. kolovoz 1945., bez broja.

Staljina, Štancerova ulica u Ulicu Ivana Ribara, Marmontova aleja u Aleju Vece Holjevca, a Ulica Kralja Tomislava u Ulicu Josipa Kraša.⁵²

Tehnički (građevinski) odjel

Za Tehnički (građevinski)⁵³ odjel nema podataka koji bi pokazivali da se dijeli na podjele ili odsjeke. Na čelu Odjela do sjednice 18. listopada nalazi se inženjer Franjo Cencić, ali zbog njegove prezauzetosti funkcijom upravitelja državnog električnog poduzeća tu dužnost preuzima Dragutin Jovanović. Šef odjela bio je Aleksandar Miculinić.⁵⁴ Problemi odjela su veliki – nedostaje kako stručne tako i nestručne radne snage, nedostaje transportnih vozila, a odjel ne raspolaže niti sa najnužnijim sredstvima za rad.⁵⁵ Tehnički odjel započinje s radom 10. lipnja, a do prve sjednice Gradske skupštine 11. kolovoza završeni su brojni radovi.⁵⁶ Do sljedeće Gradske skupštine 18. listopada popravljene su i stavljene u funkciju skoro sve škole na području grada, popravljane su i upravne zgrade koje se tada već nalaze u relativno dobrom stanju a poslovi u njima se odvijaju „donekle normalno“. Za obnovu cesta materijal se nabavljao iz gradskih kamenoloma Mala Švarča i Borlin, no kako je dovoz materijala sa Male Švarče bio spriječen zbog porušenog mosta tako je sav teret pao na kamenolom Borlin koji sam nije mogao zadovoljiti potrebe grada za kamenom.⁵⁷ Materijal za obnovu kuća također se teško nabavljao – on stiže iz Zagreba i to u vrlo malim količinama i bilo je potrebno racionalno ga podijeliti na cijeli grad. U toj podjeli prioritet su imale škole, bolnica i stambene zgrade.⁵⁸

52 DAKA, Zapisnici sjednica Izvršnog odbora GNO-a od 1945.-1949. (dalje: ZS IO GNO 1945.-1949.), zapisnik sjednice 5. listopada 1945.

53 Naziv se mijenja iz tehničkog u građevinski 6. kolovoza 1945. godine, DAKA, GNO Karlovac 1945.-1963., 9106/45.

54 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopad 1945. i 20. prosinac 1945.

55 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopad 1945., 17326/45.

56 Završeno je: rušenje i zatrpavanje skladišta i utvrda na području grada; otklanjanje porušenih zidova s cesta; popravak gradskih zgrada oštećenih od napada i bombardiranja; uređenje i čišćenje grada, odvoz smeća i šute od porušenih utvrda; popravak kanalizacije oštećene prilikom bombardiranja; uređenje/adaptacija gradskog kupališta; popravak gradske bolnice; popravak mitnica Korana i Kolodvor; izgradnja nove zgrade na stočnom sajmu; popravak i uređenje pomoćne zgrade Hrvatskog doma; izgradnja zajedničkog groblja palim žrtvama na Luščiću; adaptacija i uređenje hotela Korana; otvaranje kamenoloma Mala Švarča i Borlin. DAKA, ZS GS 1945.-1947., izvještaj o radu tehničkog odjela za sjednicu Gradske skupštine 11. kolovoza 1945., 10. kolovoz 1945., 343/45.

57 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopad 1945., 17326/45.

58 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopad 1945. i 20. prosinac 1945.

Financijski odjel

Financijski odjel dijeli se na dva odsjeka – porezni odsjek i odsjek trošarina. Pročelnik odjela je bio Viliam Tot, a šef odjela Tomica Giriček.⁵⁹ Prilikom preuzimanja grada i financija u njemu, Financijski odjel zatekao je sačuvane sve knjige, sve dnevnikove sa svim prilogama i ostalim inventarom, kao i gotovinu u blagajni na osnovu čega je bila olakšana kontrola i rad oko preuzimanja poslovanja i utvrđivanja financijskog stanja. U gradskoj je blagajni pronađen iznos od 11,153.428.70 kuna, a također su pronađeni vrijednosni papiri u iznosu od 34,052.577.50 dinara.⁶⁰

Uvedeno je novo financijsko poslovanje, na mjestima gdje je prije radilo 10-12 činovnika sada radi 5-6 činovnika, kako se navodi – iz razloga jer je posao pojednostavljen, a to znači i uštedu kako u materijalu tako i u vremenu. Za razdoblje od srpnja do prosinca 1945. godine Financijski odjel predviđa budžet od 11,213.000.00 dinara, te manjak prihoda u iznosu od 1,744.200.00 dinara koji se namjeravao pokriti „zajedničkim nametom na državne osnovne neposredne poreze prema stopi za cijeli okrug Karlovac“.⁶¹ U proračunu za razdoblje od srpnja do prosinca osobni troškovi iznose 2,649.875.00 dinara što čini 24% ukupnog budžeta, za socijalnu skrb je predviđeno 1,608.800.00 dinara ili 14.34% proračuna, Poljoprivrednom odjelu je dodijeljeno 2,267.800.00 dinara ili 20.22% proračuna, a s obzirom na loše stanje cesta i potrebu obnove zgrada Tehničkom odjelu je namijenjen 1 milijun dinara ili 8.91%, a ostalim odjelima manja količina novca. Što se tiče prihoda u budžetu, najveći se prihod predviđa od gradskih trošarina i to prvenstveno alkoholnih pića. Predviđeno je prikupiti 2,500.000.00 dinara od alkoholnih pića, a uvoznina na robu trebala bi do kraja godine donijeti 1,500.000.00 dinara, dok je od mjestovina predviđen iznos od milijun dinara i to računato prema osnovici iz 1940. godine.⁶²

Hrana i svakodnevne potrepštine*Odjel trgovine i opskrbe*

Odjel trgovine i opskrbe dijeli se na tri odsjeka: Odsjek prehrane i opći, Odsjek trgovine i Odsjek tržnog nadzorništva. Pročelnik odjela bio je Nikola Jerinić, a šef odjela Rudolf Marinić.⁶³ GNO je odjel preuzeo od IGNO-a 20. kolovoza i tada je utvrđeno da nisu vođene potrebne knjige te da kroz knjige nije bilo provedeno nikakvo književne zbog čega nije bilo moguće pronaći niti stanje dugovanja niti stanje potraživanja.⁶⁴

59 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopada 1945. i 20. prosinac 1945.

60 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj o radu financijskog odjela za sjednicu Gradske skupštine 11. kolovoza 1945., bez datuma i broja.

61 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45. Podrobnijeg pojašnjenja ovoga nameta u dokumentima nema.

62 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Zapisnici sjednica, sjednica 4. i 5. rujna 1945.

63 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopada 1945. i 20. prosinac 1945.

64 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

Nakon preuzimanja grada pronađena je određena količina živežnih namirnica koja je podijeljena partizanskim obiteljima, a jednim dijelom su namirene i gradske kuhinje. Odsjek tržnog nadzorništva svakodnevno je provodio kontrolu na tržištu u suradnji s gradskom policijom, dok Odsjek trgovine izdaje doznake za dobavu sve racionirane robe i kontrolu nad svim trgovačkim, zanatskim i ugostiteljskim radnjama u suradnji s tržnim nadzorništvom. U prvim poslijeratnim mjesecima obavlja se revizija svih ovlaštenja odnosno dozvola za vođenje trgovačkih radnji, ugostiteljskih radnji, štandova s voćem i povrćem i autotaksi.⁶⁵

Do Gradske skupštine 18. listopada 1945. godine Odsjek prehrane izdao je 26 000 novih potrošačkih knjižica čime je opskrba građana načelno uređena ali s obzirom da hrane nema u dovoljnoj mjeri, u gradu je bila prisutna glad.⁶⁶ Prema zapisniku sjednice MK KPH, u Karlovcu ima sedam tisuća gladnih ljudi.⁶⁷ Iz toga proizlazi da svaka treća osoba u gradu trpi glad u većem ili manjem obliku, zbog čega, po MK KPH, trpi i proizvođača jer su radnici „slabo hranjeni i slabo obučeni“.⁶⁸ Problem ishrane nije zahvaćao samo stanovništvo i radnike, već i vojsku. Problem njihove ishrane raspravljan je i kod MK KPH, koji na svojoj sjednici 25. svibnja 1945. nalaže da se pokrene kampanja prikupljanja hrane za vojsku, a ako se tim putem ne prikupi dovoljno namirnica, da se krene u otkup hrane.⁶⁹

Odjel je na sebe preuzeo nabavu i raspodjelu drva za grijanje te je drvetom opskrbio sve urede, sve škole, gradsku bolnicu, dječje vrtiće, starački dom, sve internate i sve srednje škole. Odsjek trgovine riješio je pitanje doznaka za izdavanje tekstilne i ostale robe u količini od 4.100 komada, jednako tako obavljena je revizija svih dozvola za točenje pića te su stare dozvole zamijenjene novima. Odsjek tržnog nadzorništva svakodnevno obavlja kontrole na tržištu te je do sredine listopada podnio ukupno 179 prijava i to: 118 prijava zbog prodaje nove robe, kože i cipela; 18 prijava zbog klanja stoke bez dozvole; 11 prijava „nabijanja cijena robe“; 6 prijava prekršaja tržnog reda izvozom robe iz grada; 17 prijava šverca soli, riže i šećera; 6 prijava radi miješanja vode u mlijeko i 3 prijave prodaje masti na tržištu.⁷⁰

Do kraja 1945. godine kod Odjela prehrane registrirano je 27.480 potrošača, od toga 8.500 kućanstava, 1.700 teških radnika, 2.500 lakih radnika i službenika, 900 djece stare do 2 godine, 2.700 djece stare od 2 do 7 godina, 2.900 bolesnika i staraca te 1.500 trudnica. Kako je ranije spomenuto, jedno od najakutnijih pitanja bio je problem prehrane

65 DAKA, ZS GS 1945.-1947., izvještaj o radu odjela trgovine i opskrbe za sjednicu Gradske skupštine 11. kolovoza 1945., 10. kolovoz 1945., bez broja.

66 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

67 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik sa sastanka mjesnog komiteta KPH (11.6.1945.)

68 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik savjetovanja partijske organizacije Mjesnog komiteta u Karlovcu (13.12.1945.)

69 DAKA, MK KPH KA 1945.-1948., kut. 1, Zapisnik sa sastanka mjesnog komiteta KPH (28.5.1945.)

70 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

jer veliki dio stanovništva formalno gladuje.⁷¹ A uz to ne samo da je velika glad nego je i velika neimaština jer stanovništvo nema novca; ukoliko bi na tržištu i bilo dovoljno hrane, stanovnici je nemaju čime kupiti.⁷² Počevši od 16. listopada Odjel svakodnevno dijeli kruh preko potrošačke zadruge, a od početka prosinca dijeli se i meso, i to četiri puta mjesečno. Odobrene količine robe koje stignu na područje grada i okruga Karlovac nisu dovoljne za pokriće niti najnužnijih potreba najsiromašnijih. Vidljivo se pomanjkane kožnih i tekstilnih predmeta a odsjek nije u mogućnosti da od malih količina koje dobiva podmiri potrebe građanstva. Zbog toga odsjek u svakom izvješću napominje da je potrebno poduzeti dodatne mjere za nabavu veće količine hrane i svekolike robe.⁷³

Poljoprivredni odjel

Poljoprivredni odjel se dijeli na tri odsjeka: Poljoprivredni odsjek, Šumarski odsjek i Veterinarski odsjek. Pročelnik Poljoprivrednog odjela bio je Juraj Spudić, a šef odjela Ivo Cerinić.⁷⁴ Glavni zadatci Poljoprivrednog odsjeka od preuzimanja grada do kraja 1945. godine bile su organizacija ljetne i jesenske sjetve, berba kukuruza, nabava konja potrebnih za obradu tla, nabava sjemenja i sijena, nabava sadnica voća i loze. Glavni zadatak Veterinarskog odsjeka bio je nabava rasplodne stoke. Glavni zadatak Šumarskog odsjeka za 1945. godinu bilo je osiguranje i doznaka građe za porušene mostove i bajte te opskrba ustanova i građanstva gorivim drvetom.⁷⁵

Zbog suše i tuče berba kukuruza za 1945. godinu je podbacila a iz istog razloga nedostaje sjemenja za jesensku sjetvu. Uz navedeno, poteškoće su se pokazale i kod jesenske sjetve. Po mišljenju Poljoprivrednog odsjeka to se dogodilo uglavnom zato jer „seljaci nemaju vlastite sprege“ niti sjemenja za sjetvu.⁷⁶ Spas je seljacima bilo to što je GNO uspio kod Komande VIII. udarne divizije u Karlovcu dogovoriti pomoć vojske tako da pojedinim selima vojska daje svoje konje na nekoliko dana za potrebe oranja. Otkos sijena je također podbacio, stoga je GNO nabavio manju količinu sijena iz drugih krajeva države. I voćke su većinom slabo rodile tako da se za sljedeću godinu nabavlja 5 000 komada sadnica voća te 5 000 komada sadnica loze iako je loza imala dobar urod.⁷⁷

71 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 27, Zapisnik sa sastanka plenuma Karlovačkog OK KPH održanog 29. kolovoza 1945., bez broja. Napomena: u izvorima ne postoji objašnjenje koji su to „laki“, a koji „teški“ radnici.

72 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 27, Zapisnik sa sastanka plenuma Karlovačkog OK KPH održanog 29. kolovoza 1945., bez broja.

73 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 20. prosinca 1945., 15. prosinca 1945., bez broja.

74 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopad 1945. i 20. prosinac 1945.

75 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopad 1945., 17326/45.

76 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopad 1945., 17326/45.

77 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopad 1945., 17326/45.

Na području GNO-a Karlovac do kraja 1945. godine osnovano je pet zadruga: Brodarci, Hrnetić, Kamensko, Mekušje i Mostanje. Od starih zadruga obnovljene su: Gospodarska zadruga Bor, Zadruga stolarskih obrtnika i Ribarska zadruga. Obavljene su i pripreme za osnivanje novih zadruga koje su počele s radom početkom 1946. godine.⁷⁸ Preko zadruga se pokušala obavljati razmjena robe između sela i grada, ali se pokazalo da mnoge zadruge tu funkciju nisu u stanju obavljati zbog nestručnog rukovodstva, ali i zato jer su se u mnoge zadruge, po mišljenju Poljoprivrednog odjela, „zavukli razni špekulanti, koji svojim radom samo štete“ zadrugama. Kao moguće rješenje problema, donesena je odluka da se na rad u zadruge pošalje „što više Partijaca“.⁷⁹

Socijalno-kulturni aspekti grada i zdravlje građana

Socijalni odjel

Socijalni odjel se dijeli na tri odsjeka: Odsjek za radno pravo, Odsjek invalidske zaštite i Odsjek socijalne zaštite i skrbi, te na Komisiju za podjeljivanje pomoći.⁸⁰ Na čelu Socijalnog odjela nalazio se pročelnik odjela Andrija Sabljarić te šef odjela Tonček Gombac.⁸¹ Odsjek za radno pravo prikuplja podatke o položaju radnika i namještenika u raznim poduzećima, vrši popis radiona i industrijskih poduzeća. Odsjek invalidske zaštite sakuplja i obrađuje podatke za popis invalida boraca NOV-a i POJ-a, civilnih invalida i pozadinskih rukovodioca, obitelji poginulih i umrlih boraca NOV-a i POJ-a, obitelji poginulih i umrlih civilnih osoba i pozadinskih rukovodioca, invalida i ratne siročadi iz Prvoga svjetskog rata, mirnodopskih vojnih invalida, udovica i siročadi.⁸² Odsjek socijalne zaštite i skrbi vodi brigu o nabavi hrane za gradske kuhinje, za dječje vrtiće i starački dom. Jednako tako brine se o nabavi potrebne odjeće, obuće i potrepština za najsiromašnije.⁸³ U sklopu Socijalnog odjela radi i Komisija za podjeljivanje pomoći koja je osnovana sa ciljem da vrši redovnu isplatu mjesečne pomoći svim državnim i samoupravnim umirovljenicima, obiteljima boraca JA, zarobljenicima, žrtvama fašističkog terora, invalidima NOV-a i POJ-a te obiteljima poginulih boraca.⁸⁴

Inicijativni odbor udruženja ratnih invalida održao je konstituirajuću skupštinu u Karlovcu 26. kolovoza 1945. godine u Velikoj dvorani GNO-a na koju su bili pozvani svi ratni invalidi NOV-a i POJ-a, zatim invalidi i ratne udovice iz Prvoga svjetskog

78 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 20. prosinca 1945., 15. prosinca 1945., bez broja.

79 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 27, Izvještaj o političkoj situaciji upućen CK KPH, 4. lipanj 1945., 26/45.

80 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopad 1945. i 20. prosinac 1945.

81 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopad 1945. i 20. prosinac 1945.

82 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 17326/45.

83 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj Socijalnog odjela upućen na sjednicu GNO-a 11. kolovoza 1945., 8290/45.

84 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

rata i sve ostale žrtve. Na skupštini je izabran Upravni i Nadzorni odbor udruženja invalida. U gradu Karlovcu registrirano je bilo 167 invalida, kojima se izdaje mjesečna pomoć, dok je isplata invalidnina invalidima iz Drugoga svjetskog rata obustavljena dok Komisija ne odredi točan postotak nesposobnosti i utvrdi točnu visinu invalidnine, što do kraja 1945. godina nije učinjeno zbog drugih obaveza.⁸⁵

Do Gradske skupštine 18. listopada 1945. godine Odsjek za radno pravo sastavio je popis svih industrijskih i zanatskih poduzeća, popis svih radnika i namještenika po stručnoj spremi, i popis naučnika i naučnica u zanatskim i trgovačkim poduzećima na teritoriju grada Karlovca. Na području grada Karlovca radilo je ukupno 250 trgovina, najveći broj od toga su trgovine mješovite robe i sitničarija (100), manufaktura i tekstil (33), piljari (prodavači voća i povrća na tržnici) (29), veletrgovine vina i piva (9), trgovine željeznom robom (7), knjižare (6), trgovina bicikala i strojeva (5), trgovine satovima i zlatinom (5), trgovine glazbala i radio aparata (2), trgovine staklom i porculanom (5), trgovine galanterije (5), trgovine cipela (5), drogerije i parfumerije (4), trgovine živežnih namirnica (1), trgovina zemaljskim plodinama (1), trgovina ručnih radova (1), trgovine boja i lakova (2), trgovine kožom (6), trgovine šešira (3), trgovine građevinskog materijala i pokućstva (6), trgovine elektrotehničkog materijala (6), trgovina oružjem (1), veleprodaja soli i kvasca (1), fijakeristi (2), trgovina zemaljskog suđa (1), trgovina papira i knjižara (6), trgovina crijeva (1) i staretinari (3).⁸⁶ Ugostiteljskih objekata u gradu ima 180 i po mišljenju odjela trgovine i opskrbe to je dovoljno za potrebe grada te se u listopadu 1945. obustavlja davanje dozvola za otvaranje novih, osim u iznimnim situacijama kada se neka od starih zatvori te se pokaže potreba za otvaranjem nove.⁸⁷

Veliki problem Socijalnog odjela je nedostatak odjeće, obuće i kućnih potrepština. To se dobavljalo iz Zagreba, ali ne u dovoljnoj mjeri da se zadovolje potrebe svih građana. Najsiromašnijim građanima dijeli se drvo za ogrjev, za čime je potražnja jako velika, a količine kojima raspolaže Socijalni odjel daleko su od zadovoljavajućih. Najsiromašnijima se svakodnevno dijeli kruh, a otvorene su i gradske kuhinje u kojima se ljudima daju dva obroka dnevno, tako da je Gradska kuhinja sajmište dnevno prehranjivala 90 građana.⁸⁸ Starima i bolesnima, ujedno siromašnim građanima koji sami nisu u mogućnosti da zarađuju, a nemaju nikoga da se o njima brine, grad je davao mjesečnu novčanu pomoć. Organiziran je i smještaj djece u vrtiće tako da je u dva dječja vrtića Banija i Korana bilo smješteno 81 dijete.⁸⁹

85 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopad 1945. i 20. prosinac 1945., izvještaji Socijalnog odjela.

86 DAKA, GNOO KA 1945., 6. veljače 1946., 24049/45.

87 DAKA, ZS IO GNO 1945.-1949., zapisnik sjednice 5. listopad 1945.

88 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 20. prosinca 1945., bez datuma i broja.

89 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopad 1945. i 20. prosinac 1945., izvještaji Socijalnog odjela.

Prosvjetni odjel

Prosvjetni odjel obuhvaća kulturno-umjetnički rad i prosvjetni rad. Pročelnik odjela bio je Albin Klemenčić, a šef odjela Josip Pecoja.⁹⁰ Na kulturno-umjetničkom polju glavni naglasak je stavljen na obnovu dvaju kulturnih zgrada – Hrvatskoga doma i Zorina doma. U Hrvatskom domu održavaju se razna predavanja i skupovi pojedinih udruga, dok je Zorin dom bio namijenjen kulturnom radu i priredbama. Zgrada Hrvatskoga doma stavljena je u funkciju početkom lipnja 1945. godine, a zgrada Zorina doma sredinom studenoga iste godine, iako niti jedna zgrada nije bila do kraja obnovljena.⁹¹ U Zorin dom uselilo se Pjevačko društvo "Nova Zora", koje je nastalo spajanjem triju karlovačkih pjevačkih društava,⁹² i Gradsko kazalište, koje izvodi dvije predstave – jednu "šarenu" i jednu dramsku pod nazivom "Najeзде"⁹³. U zgradi Hrvatskoga doma uglavnom se održavaju predavanja. Do sredine listopada održano je 11 predavanja, 6 političkih i 5 stručnih.⁹⁴ Nastupale su i gostujuće kazališne i pjevačke skupine. Tako je početkom lipnja nastupila kulturno-prosvjetna grupa VI. proleterske divizije; pjevački zbor divizije otpjevao je nekoliko pjesama, a kazališna skupina izvela predstavu "Dido".⁹⁵ Sredinom lipnja 1945. u Hrvatskom domu nastupili su borci talijanske brigade "Italia"; kako izvještava *Vjesnik*, održali su vrlo uspješnu priredbu koja je bila vrlo dobro posjećena.⁹⁶ Sredinom srpnja u Hrvatskom domu nastupila je 42. makedonska divizija; prema mišljenju *Vjesnika*, bila je to jedna od najboljih priredbi koje su do tada održane u Karlovcu.⁹⁷ *Vjesnik* izvještava i o otvaranju Omladinskog doma u Karlovcu; otvoren je 13. lipnja i služio je mladima za druženja u sklopu njihovih prosvjetnih i sportskih sekcija.⁹⁸

Dana 1. lipnja 1945. godine otvorena je Gradska knjižnica Karlovac u sklopu koje je otvorena i čitaonica. U svrhu povećanja knjižnog fonda gradske knjižnice po gradskim rajonima organizira se sakupljanje knjiga, a po naredbi Prosvjetnog odjela GNO-a „svaki građanin je dužan dati barem jednu dobru knjigu“.⁹⁹ Osim sakupljanja knjiga, po mišljenju Okružne komisije Agitpropa, bilo je potrebno riješiti se jednog

90 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopad 1945. i 20. prosinac 1945.

91 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

92 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

93 DAKA, GNO KA 1945., kut. 5, GNO Prosvjetni odjel šalje mjesečni izvještaj Okružnom narodnom odboru (ONO), 28. studeni 1945., 23024/45.; DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45. Napomena: u dokumentu nije precizirano što znači "šarena" predstava.

94 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

95 "Priredba VI. Proleterske divizije u Karlovcu", *Vjesnik* (Zagreb), 7. VI. 1945., 2.

96 "Priredba brigade „Italia“ u Karlovcu", *Vjesnik* (Zagreb), 14. VI. 1945., 2.

97 "Priredba 42. Makedonske divizije u Karlovcu", *Vjesnik* (Zagreb), 12. VII. 1945., 2.

98 "Otvaranje Omladinskog doma u Karlovcu", *Vjesnik* (Zagreb), 14. VI. 1945., 4.

99 DAKA, GNO KA 1945., 15. XI. 1945., 20587/45.

dijela knjiga iz razloga jer postoje knjige koje „nikako ne odgovaraju današnjim duhu vremena“, u tu svrhu je formirana Komisija za pregled svih knjižnica i knjiga, koja je iz njih izbacila ukupno 1004 knjige.¹⁰⁰ Osim komisije, postojale su i grupe skojevaca koje su organizirale akcije uništavanja knjiga. Uništavane su knjige iz privatnih stanova, knjige iz školskih biblioteka, iz knjižara i knjižnica, ali i službene općinske knjige, dokumenti i arhivska dokumentacija.¹⁰¹ Okružna Komisija Agitpropa pri OK KPH Karlovačkog okruga formirala je Komisiju za prikupljanje kulturno-povijesnih i umjetničkih predmeta koja je do sredine kolovoza prikupila 144 umjetnine, većinom slike. Od sakupljenih slika njih 66 je darovano Galeriji slika.¹⁰² Galerija slika otvorena je 12. srpnja. Radila je dva dana u tjednu i raspolagala sa 80 slika, što u privatnom vlasništvu što konfisciranih.¹⁰³ U dogovoru sa srednjim školama pojedini su profesori održavali predavanja za učenike i tumačili djela likovnih umjetnika.¹⁰⁴ Glazbena škola započela je s radom 18. listopada. Imala je 250 polaznika, 4 stalna nastavnika i 2 honorarna. Rad u Glazbenoj školi odvijao se „normalno“, a jedini problem bilo je pitanje prostora jer su prostorije u Zorinu domu bile pretijesne za toliki broj polaznika. Prosvjetni odjel predlaže prelazak u novu zgradu, ali to tada nije bilo moguće jer nije postojala niti jedna slobodna zgrada u gradu.¹⁰⁵

Dana 4. prosinca 1945. u Karlovcu je održana osnivačka skupština Okružnog sportskog odbora za okrug Karlovac. Na skupštini je predstavljen izvještaj o dotadašnjem radu na području sporta. Osnovana su dva sportska društva: F.D. (fiskulturno društvo) „Udarnik“ i F.D. „Mladost“. U „Udarniku“ su se većinom okupljali radnici i namještenici, dok se u „Mladost“ učlanjivala uglavnom omladina.¹⁰⁶

U prvim poslijeratnim mjesecima najveći naponi na prosvjetnom polju ulagani su u obnovu školskih zgrada. U suradnji s Tehničkim odjelom do početka nastave 15. rujna 1945. u funkciju su stavljene gotovo sve škole (izuzev škole u Kamenskom koja je s radom započela u župnom dvoru, te škole Dubovac čija se nastava odvijala u prostorijama Pivovare).¹⁰⁷ Na području GNO-a Karlovac radilo je 9 osnovnih škola (Osnovna škola Jelsa, Osnovna škola Hrnetić, Osnovna škola Banija, Muška osnovna škola, Ženska osnovna škola, Osnovna škola Dubovac, Osnovna škola Turanj, Osnovna škola Ka-

100 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 25, Izvještaj o radu Okružne komisije Agitpropa pri OK KPH Karlovačkog okruga, 21. kolovoz 1945., bez broja.

101 B. KOVAČEVIĆ, n. dj., 90.

102 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 25, Izvještaj o radu Okružne komisije Agitpropa pri OK KPH Karlovačkog okruga, 21. kolovoz 1945., bez broja.

103 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

104 HDA, OK KPH KA 1941-1947, kut. 25, Izvještaj o radu Okružne komisije Agitpropa pri OK KPH Karlovačkog okruga, 21. kolovoz 1945., bez broja.

105 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 20. prosinca 1945., bez datuma i broja.

106 „Osnivačka skupština okružnog fizkulturnog odbora u Karlovcu“, *Vjesnik* (Zagreb), 5. XII. 1945., 7.

107 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

menko i Vježbaonica)¹⁰⁸ sa ukupno 41 nastavnikom (30 žena i 11 muškaraca), dok je u školsku godinu 1945./1946. bilo upisano 1.777 djece.¹⁰⁹ U kolovozu 1945. godine osnovan je Srednjoškolski internat za djecu koja pohađaju gimnaziju ili učiteljsku školu a čije prebivalište nije u Karlovcu.¹¹⁰ U to vrijeme upravitelj Muške gimnazije bio je prof. Ivan Sosić, upravitelj Ženske realne gimnazije Alfred Kurelac, upravitelj Učiteljske škole Franjo Jelačić i upravitelj Niže realne gimnazije Vladimir Vukovac.¹¹¹ Za srednje škole ne postoji podatak koliki broj učenika ih pohađa niti koliko nastavnika u njima predaje.

U pogledu suzbijanja nepismenosti organizirani su analfabetski tečajevi. Od Ministarstva prosvjete NRH dobiveno je 100 početnica i 50 bukvara (početnica za prvo učenje, obično u učenju ćirilice). Do kraja 1945. godine s radom su započela tri tečaja – na Jelsi, Hrnetiću i Sajmištu.¹¹² Tečaj na Hrnetiću ima oko 20 polaznika, ali isti dolaze vrlo neredovito pa se Prosvjetni odjel bojavao za daljnji rad tečaja. Na Jelsi je bilo prijavljeno 16 polaznika, ali ih je dolazilo samo 12, pa je bio upitan nastavak toga tečaja.¹¹³ Za tečaj na Sajmištu nema detaljnijih podataka.

Zdravstveni odjel

Za Zdravstveni odjel ne postoje podaci koji bi pokazivali da se sastoji od odsjeka i pododsjeka. Pročelnica Zdravstvenog odjela bila je Josipa Butković, a na sjednicama GNO-a uz pročelnicu pojavljuje se i gradski liječnik (pov. gradski fizik) dr. Julio Hruby.¹¹⁴ Prvi zadatak Zdravstvenog odjela nakon preuzimanja vlasti u gradu bilo je zakapanje leševa. Naime, zbog velikih borbi u gradu i oko grada stradalo je dosta ljudi. Njihova mrtva tijela do tada nitko nije maknuo, a mnoga su bila u raspadajućem stanju. Radi sprečavanja širenja zaraznih bolesti leševe je trebalo „zakopati duboko i po mogućnosti na jedno mjesto.“¹¹⁵ Zdravstveni odjel ne navodi broj ljudi poginulih u borbama za Karlovac, ali Druga JA u svome izvješću bilježi da je u borbama za Karlovac ubijeno 3.471 osoba, 4.021 ih je ranjeno, a zarobljeno je 447 neprijateljskih vojnika, dok su 3., 4. i 10. divizija imale 520 poginulih, 1.820 ranjenih i 78 nestalih partizana.¹¹⁶ Odjel smatra da je zdravstveno stanje u gradu povoljno. No s dolaskom ljetnih mjeseci

108 DAKA, GNOO KA 1945., kut. 3, Popis škola na području grada Karlovca, 24. IX. 1945., 13648/45.

109 DAKA, GNOO KA 1945., kut. 6, Prosvjetni odjel GNO-a šalje Prosvjetnom odjelu ONO-a popis osnovnih škola, učenika, nastavnika i nacionalnosti djece za školsku godinu 1945./1946., 26. siječanj 1946., 23867/45.

110 DAKA, GNOO KA 1945., kut. 1, 21. kolovoz 1945., 9170/45.

111 B. Kovačević, n. dj., 80.

112 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 20. prosinca 1945., bez datuma i broja.

113 DAKA, GNOO KA 1945., kut. 5, 28. studeni 1945., 23024/45.

114 DAKA, ZS GS 1945.-1947., sjednica 11. kolovoz 1945., 18. listopad 1945. i 20. prosinac 1945.

115 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj o radu zdravstvenog odjela za sjednicu Gradske skupštine 11. kolovoza 1945., bez datuma i broja.

116 Zdravko Dizdar, "Karlovac 1945. – jedan od najvećih centara hrvatskih stradalnika", *Svetlo: časopis za društvena zbivanja, kulturu i umjetnost*, br. 1-2., Karlovac, 1995., 3.

javlja se crijevni katar, posebno kod male djece zbog neishranjenosti.¹¹⁷ Nadiranjem vojske i civilnog stanovništva iz okolnih krajeva u grad pojavile su se mnogobrojne zarazne bolesti, u najvećoj mjeri pjegavac i trbušni tifus. U većini slučajeva zaraza je prenesena povratkom ljudi iz logora ili zatvora. Od 1. svibnja do 11. kolovoza (prva sjednica GNO-a) u gradu je zabilježeno 82 slučaja trbušnog tifusa i 411 slučajeva pjegavog tifusa. Mjesečni prosjek oboljenja od pjegavca i tifusa je bio 170-200 civila, dok za vojsku podaci nisu poznati jer vojne bolnice nisu prijavljivale slučajeve oboljenja.¹¹⁸ Velika epidemija pjegavca krenula je iz logora Dubovac, proširila se i na redove OZN-e, a otpuštanjem logoraša na području Karlovca se pojavilo 60 slučajeva pjegavca, a u logoru su prijavljena ukupno 342 slučaja. Osim logora na Dubovcu, postojalo je još pet lokacija gdje su se držali zarobljenici: Vojarna u Lušćiću, Okružni zatvor u Haulikovoj ulici, podrumi Reinerove kuće, prostorije OZN-e na Kupi i Zgrada Općinskog suda u Križanićevoj ulici.¹¹⁹ U svrhu sprečavanja širenja zaraze, do 11. kolovoza cijepljeno je 5 112 osoba.¹²⁰ Još jedna skupina zaraznih bolesti koja je brinula vlasti bile su tzv. "venerične bolesti". Po mišljenju Zdravstvenog odjela, do njih dolazi iz razloga jer „odviše veliko miješanje pučanstva, slabe materijalne i socijalne prilike dovode do pada morala“.¹²¹ U svrhu sprječavanja širenja "veneričnih bolesti" u suradnji s policijom poduzimane su akcije obilaska i racija u gradskim lokalima kojima se nastojalo spriječiti "nemoralne" radnje, a od žena koje su radile na takvim mjestima zahtijevalo se da jednom tjedno odlaze na liječnički pregled.¹²² U gradu se pojavila i malarija, ali u izvještajima ona se spominje samo jedanput i nema podataka o njezinoj raširenosti među građanstvom.¹²³

Zaključak

Nova komunistička vlast u gradu Karlovcu najprije je oformila IGNO, a nakon izbora u kolovozu 1945. vlast je preuzeo GNO. IGNO i GNO imaju istu strukturnu organizaciju koja je podijeljena na osam odjela koji čine temelj gradske vlasti. S obzirom na teške prilike u gradu (manjak hrane, robe, kućnih potrepština i građevinskog materijala), GNO je u velikoj mjeri uspio organizirati osnovno funkcioniranje grada. Obnavljaju se gradske zgrade i infrastruktura, vrši se intenzivno čišćenje grada od ostataka razaranja,

117 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj o radu zdravstvenog odjela za sjednicu Gradske skupštine 11. kolovoza 1945., bez datuma i broja.

118 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj o radu GNO-a za skupštinu 11. kolovoza 1945.

119 *Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugoga svjetskog rata i poraća u Karlovačkoj županiji*, urednik: Branimir Kovačević, Karlovac 2007., 43. – 54.

120 DAKA, ZS GS 1945.-1947., Izvještaj o radu GNO-a za skupštinu 11. kolovoza 1945.

121 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

122 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Izvještaji odjela za Gradsku skupštinu 18. listopada 1945., 16. listopada 1945., 17326/45.

123 DAKA, GNO KA 1945/46/47., Zapisnici sjednica, sjednica 4. i 5. rujna 1945.

a vrlo brzo se obnavlja i kulturni i društveni život, pa se nanovo osnivaju knjižnica, galerija slika, pjevačko društvo i sportska društva. Organiziraju se priredbe i predstave u dva društveno-kulturna doma – Zorinu domu i Hrvatskom domu, a 15. rujna počinje i nova školska godina. Za sigurnost u gradu brine Karlovačka udarna brigada i gradska milicija, a osim njih u gradu je bilo smješteno 18 tisuća vojnika JA te pripadnici OZN-e. Usporedo s čišćenjem i obnovom grada u pravom smislu te riječi, provodi se i političko "čišćenje" stanovništva. Mnogi stanovnici Karlovca završavaju u logorima, dok nikada nije točno utvrđen broj ubijenih. U grad se useljava velik broj došljaka iz okolnih krajeva, čime će biti narušena nacionalna i socijalna struktura grada, koja će se ogledati u animozitetu gradskih starosjedilaca i pridošlica "Kordunaša".

SUMMARY

Karlovac in 1945

New communist government in the city of Karlovac at the first formed IGNO (EPBC - Executive People's Board of the City), but after the elections in 1945 the administrative authority was transferred to GNO (PBC - People's Board of the City). IGNO and GNO have the same organizational structure which consists of eight departments which are the base of the city administration. Given the difficult situation in the city (lack of food, goods, household items and construction materials) – GNO was pretty successful in organizing the basic city functionality. The public buildings have been repaired, as well as infrastructure, the city is cleaned from the destruction remains, and very soon cultural and social life is restored to the certain level, so the library, art gallery, singing choir and sport societies are organized. Public performances and shows were organized in two public halls - Zora Hall and Croatian Hall, and on the September 15 the new school-year had started. City security is provided by Force Brigade of Karlovac and by Police, but aside from them the city was populated also with 18 thousand of Yugoslav soldiers and security services. Side by side with physical cleaning of the city, the other one, political cleaning of the population took place. Many citizens ended up in camps and unspecified number of people were killed. Many newcomers settled in the city gradually undermining the social structure of the city, giving rise to the certain animosity between native citizens and new settlers known as "Kordunaši" - "People from Kordun region".

Keywords: Karlovac, 1945., Communist Party of Croatia Karlovac, administrative structure, social problems